

بررسی میزان ارضای نیازهای جسمی و روانی - اجتماعی

دانش آموزان دختر سال سوم راهنمایی مدارس دولتی شهر اراک

در سال ۱۳۷۹

اکرم بیاتی^۱، پروین عباسی^۱

چکیده:

مقدمه: این پژوهش به منظور تعیین میزان ارضای نیازهای جسمی و روانی - اجتماعی نوجوانان دختر سال سوم راهنمایی مدارس دولتی شهر اراک توسط والدین آنها انجام شد. روش کار: در این مطالعه تعداد ۵۵۶ دختر نوجوان مورد بررسی قرار گرفتند. نمونه‌ها به روش خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۵۷ سؤال بود که توسط واحدهای مورد پژوهش تکمیل گردید. بعد از جمع‌آوری اطلاعات داده‌ها بر اساس آزمونهای آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج: یافته‌های پژوهش نشان داد که نیازهای جسمی نمونه‌ها به میزان ۶۹/۱٪ در حد زیاد، ۲۹/۳٪ در حد متوسط و ۱/۶٪ در حد کم، توسط والدین ارضاء شده است. همچنین نیازهای روانی - اجتماعی نمونه‌ها به میزان ۶۹/۹٪ در حد زیاد، ۲۸/۲٪ در حد متوسط و ۲/۲٪ در حد کم، توسط والدین آنها ارضاء شده است. میزان تأمین نیازهای جسمی دانش‌آموزان بطور معنی‌دار با متغیرهایی از قبیل سن دانش‌آموز ($p < ۰/۰۵$)، سن مادر ($p = ۰/۰۳$)، سن پدر ($p = ۰/۰۲$)، تحصیلات والدین ($p = ۰/۰۰۰۱$)، شغل پدر ($p = ۰/۰۰۰۱$)، شغل مادر ($p = ۰/۰۰۰۷$)، رتبه تولد ($p = ۰/۰۰۰۸$) و تعداد فرزندان خانواده ($p = ۰/۰۰۰۱$) ارتباط داشت. همچنین میزان ارضای نیازهای روانی - اجتماعی آنان بطور معنی‌دار با متغیرهایی چون سن دانش‌آموز ($p = ۰/۰۰۰۳$)، تحصیلات مادر ($p = ۰/۰۰۰۱$)، شغل والدین ($p = ۰/۰۰۰۷$) و تعداد فرزندان خانواده ($p = ۰/۰۰۰۱$) ارتباط داشت. نتیجه‌گیری: از آنجا که نتایج پژوهش، نقش تنش‌های اقتصادی خانواده در کمبود ارضای نیازها به خصوص نیازهای روانی - اجتماعی نوجوانان را مشخص‌تر نشان داد، پیشنهاد می‌گردد که تحقیقات وسیع‌تری در این زمینه انجام شود.

واژگان کلیدی: نیازهای جسمی، نیازهای روانی - اجتماعی، دانش‌آموز، دختر

مقدمه

از دیدگاه Hall؛ نوجوانی دوره تکامل خاصی است و تغییرات بیولوژی در آن نقش کلیدی دارد. دوران نوجوانی شامل چند مرحله است؛ مرحله ابتدایی در ۱۲-۱۰ سالگی و مرحله انتهایی ۲۰-۱۸ سالگی می‌باشد. نوجوانان در هر یک از مراحل با مجموعه متفاوتی از چالشها و فرصتها روبرو می‌شوند. تفکر و رفتار آنها در این دوره‌ها کاملاً متفاوت است. مرحله ابتدایی شامل تغییرات عمده جسمی است که

توأم با تغییر در ارتباط با والدین و همسالان است. مسأله اصلی در سالیان میانی نوجوانی افزایش استقلال و آمادگی برای وظایف بزرگسالی یا ادامه تحصیلات است. بسیاری از نوجوانان مستقیماً از اواسط دوران نوجوانی وارد نقشهای بزرگسالی می‌شوند (۱). گروهی از روانشناسان نوجوانی را برزخی میان نیاز و وابستگی به بزرگسالان و بی‌نیازی و وابستگی به خویشان تعریف کرده‌اند (۲). دوره نوجوانی هم از

۱- عضو هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی اراک.

تازمینه‌ای را برای افزایش آگاهی والدین و سایر اقشار جامعه و ارتقای سطح بهداشت روانی نوجوانان ایجاد نماید.

روش کار

این مطالعه یک مطالعه توصیفی - تحلیلی است که تعداد نمونه‌ها با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه برآورد نسبتها، در جوامع محدود ۵۵۶ نفر تعیین شد. لازم به ذکر است که تعداد کل دانش‌آموزان دختر مقطع سوم راهنمایی اراک در سال تحصیلی ۷۹-۷۸، ۷۶۰۶ نفر بوده است. نمونه‌ها به روش خوشه‌ای و تصادفی انتخاب شدند. بدین ترتیب که ابتدا لیست مدارس مناطق ۱ و ۲ اراک از آموزش و پرورش اخذ شده و با استفاده از جدول اعداد تصادفی لیست مدارس هر منطقه انتخاب شد. سپس در داخل مدرسه، دانش‌آموزان مورد نظر نیز به صورت تصادفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسشنامه‌ای می‌باشد که براساس نیازهای خاص دوران نوجوانی تهیه شده و شامل ۵۷ سؤال و ۸ سؤال کنترلی و دو بخش اصلی است. بخش اول مربوط به مشخصات دموگرافیک و بخش دوم فهرست نیازها در ۱۳ قسمت است که در مقابل هر نیاز به روش مقیاسی امتیازات لازم ذکر گردیده است (هیچ = ۰، کم = ۱، متوسط = ۲ و زیاد = ۳) سپس امتیازات هر دسته از نیازها طبقه‌بندی و بصورت عدم ارضای، نیاز کم، متوسط و زیاد تقسیم گردید. با وجود اینکه در تهیه پرسشنامه از سؤالات پرسشنامه خدیجه شریفی به عنوان راهنما استفاده شده بود (۱۰) اما پایایی پرسشنامه براساس یک مطالعه مقدماتی به فاصله دو هفته در دو مدرسه (بالا شهر و پایین شهر) ۸۷٪ محاسبه شد. در پرسشنامه تعدادی سؤالات کنترلی گنجانده گردید که در صورت ۸۵٪ همخوانی با سؤالات مربوطه، پرسشنامه مورد بررسی قرار می‌گرفت؛ در غیر این صورت پرسشنامه حذف می‌شد. در همین راستا ۴۷ سؤال پرسشنامه حذف شد و ۳۰ دانش‌آموز، حاضر به پاسخگویی پرسشنامه نشدند که دلیل آن مورد بررسی قرار نگرفت.

پس از آموزش پرسشگران و اخذ مجوزهای لازم و

نظر نوجوانان و هم از نظر والدین دوران دشواری می‌باشد. والدین اغلب درباره تغییرات جسمانی و رفتار نوجوانان خود دچار سردرگمی می‌شوند. در این دوره والدین نیاز به حمایت و راهنمایی در مورد نوجوانان خود دارند (۳). عدم درک نوجوانان موجب کشمکش بین آنان و والدین می‌شود. حدود ۸۰٪ والدین به نوعی نوجوانان خود را ناسازگار می‌دانند و چنین برداشتی از نوجوانان باعث رفتار خاصی در والدین می‌شود (۴). والدین ممکن است، احساس از دست دادن نوجوان را به علت ارتباط بیشتر او با همسالان خود داشته باشند و این عامل باعث کنترل شدید یا نسبی نوجوانان از طرف والدین می‌گردد (۵).

والدین در ارضای احتیاجهای جسمانی و روانی - اجتماعی نوجوانان نقش کلیدی دارند (۶). بی‌توجهی به نیازهای آنان و نبودن یک نظام تربیتی سالم و هماهنگ و انتقادهای مخرب و سرزنشهایی شک زمینه‌ساز سقوط روانی نوجوانان و شکست‌های پیاپی آنان در مدرسه و اجتماع و سرانجام ارتکاب رفتار بزهکارانه خواهد بود. به عبارت دیگر اختلال در عملکرد خانواده موجب مشکلات متعددی از قبیل افسردگی، اعتیاد به الکل و دارو، اختلالات گوارشی و شکست در مدرسه برای نوجوانان می‌شود (۷).

عدم ارضای نیازها معمولاً احساس محرومیت و ناکامی را در نوجوانان موجب می‌شود و گاهی منجر به خودکشی می‌گردد (۲).

اختلالهای رفتاری و پرخاشگری نیز از پیامدهای محرومیت و ناکامی در نوجوانان است. محرومیت همچنین موجب استفاده مفرط از واکنشهای دفاعی می‌گردد.

احتمال اینکه نوجوانان از واکنش عقب‌نشینی استفاده کنند و علائم افسردگی را ظاهر سازند نیز زیاد است. با توجه به اهمیت نقش خانواده در سازش نوجوان بادشوارها و هیجانان دوران بلوغ، پژوهشگر علاقمند به انجام این پژوهش، با هدف تعیین میزان ارضای نیازهای جسمی و روانی - اجتماعی دانش‌آموزان دختر سال سوم راهنمایی توسط والدین آنها شد

رضایت دانش‌آموزان پرسشنامه‌ها در حضور پرششگران تکمیل شدند. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و روشهای آماری توصیفی و همچنین آزمونهای مجذور کای و ضریب همبستگی پیرسون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

نتایج

بیشترین فراوانی واحدهای مورد پژوهش در سنین ۱۵-۱۳ سالگی به میزان ۹۷/۷٪ بود. سن پدر ۵۰٪ واحدها، بین ۲۹-۴۳ سال و کمترین فراوانی مربوط به رده سنی بالاتر از ۵۹ سال به میزان ۵/۴ درصد بود. ۸۰/۶٪ از مادران در رده سنی بین ۲۵-۴۵ سال قرار داشتند. از نظر تحصیلات پدر، بیشترین افراد مورد پژوهش (۲۹/۵٪)، تحصیلات دانشگاهی داشتند. بیشترین فراوانی تحصیلات مادر مربوط به سطح ابتدایی (۲۹/۲٪) بود. شغل پدر بیشتر افراد مورد پژوهش، کارمندی (۳۸/۸٪) و شغل مادر اکثر واحدهای مورد پژوهش (۷۲/۵٪)، خانه‌داری بود. از نظر رتبه تولد بیشترین فراوانی واحدهای مورد پژوهش، متعلق به رتبه وسط، به میزان ۴۳٪ و از نظر تعداد فرزندان خانواده بیشترین فراوانی مربوط به رده ۳-۴ فرزند (۴۲/۳٪) بود.

در مورد میزان تأمین نیازهای جسمی نمونه‌ها توسط والدین آنها، همانگونه که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌گردد، ۶۹/۱٪ والدین نیازهای جسمی فرزندان خود را به میزان زیاد، ۲۹/۳۲٪ به میزان متوسط و ۱/۶٪ به میزان کم ارضای نموده‌اند.

جدول ۱: توزیع فراوانی مطلق و نسبی نمونه‌های مورد پژوهش برحسب

میزان نیازهای جسمی دانش‌آموزان، توسط والدین آنها

تأمین نیازها	تعداد	درصد
کم	۹	۱/۶
متوسط	۱۶۳	۲۹/۳
زیاد	۳۸۴	۶۹/۱
جمع	۵۵۶	۱۰۰

در مورد میزان تأمین نیازهای روانی - اجتماعی

جدول ۲: توزیع فراوانی مطلق و نسبی نمونه‌های مورد پژوهش بر حسب میزان تأمین نیازهای روانی - اجتماعی دانش‌آموزان توسط والدین آنها

تأمین نیازها	تعداد	درصد
کم	۱۲	۲/۲
متوسط	۱۵۷	۲۸/۲
زیاد	۳۸۷	۶۹/۶
جمع	۵۵۶	۱۰۰

بین تحصیلات پدر و مادر و میزان تأمین نیازهای جسمی فرزندان نوجوان آنان نیز ارتباط آماری معنی‌دار ($p = 0/0001$) بدست آمد. بیشترین تأمین نیاز توسط پدران و مادران دارای تحصیلات دانشگاهی بود. بین شغل پدر و میزان تأمین نیازهای جسمی، نمونه‌های مورد پژوهش ارتباط معنی‌دار آماری بدست آمد ($p = 0/0001$). بیشترین تأمین نیاز جسمی مربوط به پدران بود که شغل آزاد داشتند (۷۱/۴۳٪) و تأمین کم این نیاز توسط پدران بیکار دیده شد. در میان پدران کارگر و کارمند با فراوانی ۷۱/۲۹٪، این نیاز نوجوانان، به میزان زیاد تأمین شده بود. بین شغل مادر و میزان تأمین نیاز جسمی دانش‌آموزان ارتباط معنی‌دار آماری بدست آمد ($p = 0/0007$). بیشترین تأمین نیاز در مادران کارمند و تأمین نیاز در حد کم، در مادران دارای شغل آزاد بدست آمد.

($p=0/0007$). بیشترین فراوانی در مورد تأمین نیاز در حد زیاد در پدران دارای شغل آزاد به میزان ۷۳/۷٪ و کمترین فراوانی مربوط به پدران بیکار، به میزان ۳۰٪ دیده شد. در مورد شغل مادران نیز بیشترین فراوانی تأمین نیاز در حد زیاد، در مادران کارگر و کارمند دیده شد.

بین رتبه تولد و میزان تأمین نیاز روانی - اجتماعی نوجوانان ارتباط معنی‌دار آماری بدست نیامد. اما بین متغیرهای تعداد فرزندان خانواده و میزان تأمین نیازهای روانی - اجتماعی دانش‌آموزان توسط والدین آنها ارتباط آماری معنی‌داری بدست آمد ($p=0/0001$). بیشترین فراوانی تأمین نیاز در حد زیاد توسط والدین، در خانواده‌های دارای ۴-۱ فرزند (۷۸/۰۲٪) وجود داشت.

بحث

در پژوهش‌های به عمل آمده مشاهده شده است که با افزایش سن نوجوان از میزان طلب یاری از پدر و مادر کاسته می‌شود. با کاهش تقاضاهای نوجوانان در رفع نیازهای جسمی طبیعتاً ارضای نیاز از طرف والدین کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. در این پژوهش نیز مشاهده گردید که بین سن دانش‌آموزان و تأمین نیاز جسمی توسط والدین ارتباط معکوس وجود دارد. اما در پژوهش شریفی ارتباط معنی‌داری بین سن نوجوان و میزان ارضای نیازهای جسمی نوجوان وجود نداشت (۱۰).

در این پژوهش همانگونه که ملاحظه گردید بین سن پدر و مادر و تأمین نیاز جسمی فرزندان نوجوان آنان، ارتباط معنی‌دار وجود دارد بطوری که با افزایش سن والدین، میزان تأمین نیازهای جسمی کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

در مورد سطح تحصیلات پدر و مادر، مشاهده گردید که با افزایش آگاهی والدین در مورد نیازهای نوجوانان و با افزایش تحصیلات، رفع نیازهای جسمی نوجوانان بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. اردلانی در پژوهش خود به این نتیجه رسید؛ که نیازهای تغذیه‌ای و پوشاک نوجوانان شهر تهران در میان

از نظر رتبه تولد بیشتر فرزندان اول خانواده تأمین نیاز جسمی در حد زیاد داشتند و ارتباط معنی‌دار آماری بین رتبه تولد و تأمین نیاز جسمی بدست آمد ($p=0/0008$).

از نظر تعداد فرزندان خانواده، هر چه تعداد فرزندان خانواده کمتر بود تأمین این نیاز نوجوان بیشتر بود و آزمون مجذور کای ارتباط معنی‌دار بین این دو متغیر را نشان داد ($p=0/0001$).

جهت تعیین ارتباط بین ویژگیهای فردی نمونه‌ها و میزان تأمین نیازهای روانی - اجتماعی آنان توسط والدین از آزمون آماری مجذور کای استفاده شد که نتایج به شرح زیر است: بین سن دانش‌آموز و میزان تأمین نیازهای روانی - اجتماعی او توسط والدین ارتباط معنی‌دار ($p=0/0003$) بدست آمد بدین ترتیب که با افزایش سن دانش‌آموز، میزان تأمین این نیازها کاهش یافته بود.

بین تحصیلات مادر و میزان تأمین نیازهای روانی - اجتماعی توسط والدین ارتباط معنی‌دار بدست آمد ($p=0/0001$) بطوری که در مادرانی که تحصیلات دانشگاهی داشته‌اند، تأمین این نیازها در حد زیادتری بود. (جدول شماره ۳)

جدول ۳: توزیع فراوانی مطلق و نسبی نمونه‌های مورد پژوهش بر حسب تحصیلات مادر و میزان نیازهای روانی - اجتماعی دانش‌آموزان توسط والدین آنان ($p=0/00001$)*

تحصیلات مادر	پسداد		دیلم و زیردیلم		دانشگاهی		جمع
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
کم	۴	۵/۵۶	۶	۱/۷	۰	۰	۱۰
متوسط	۳۰	۴۱/۶۷	۱۱۱	۳۱/۲۷	۱۶	۱۲/۷	۱۵۷
زیاد	۳۸	۵۲/۷۷	۲۳۸	۶۷/۳۰	۱۱۰	۸۷/۳	۳۸۶
جمع	۷۲	۱۰۰	۳۵۵	۱۰۰	۱۲۶	۱۰۰	۵۵۳

* p حاصله پس از ادغام جدول بدست آمد.

بین متغیرهای شغل پدر و مادر و میزان تأمین نیازهای روانی - اجتماعی آنان ارتباط معنی‌دار آماری بدست آمد

وضعیت اقتصادی را در حمایت والدین و عدم تطبیق نوجوانان به اثبات رسانید؛ در این پژوهش نیز مشاهده گردید که بین شغل پدر و مادر و میزان تأمین نیازهای روانی - اجتماعی واحدهای پژوهش ارتباط آماری معنی دار وجود دارد و تأمین نیاز از سوی خانواده‌های مرفه بیشتر صورت گرفته است؛ بطوری که بیشترین فراوانی از نظر تأمین نیاز به میزان زیاد در بین پدران دارای شغل آزاد و مادران کارگر و کارمند دیده شد. مادران کارگر و کارمند با وجود این که کمتر در منزل به سر می‌برند در این زمینه موفق‌تر می‌باشند.

Shaffer (۲) نیز در این زمینه عقیده دارد که کار خارج از منزل مادر، تأثیر سوء بر روی تکامل اجتماعی و هوشی آنان ایجاد نمی‌نماید، در واقع این فرزندان مخصوصاً دختران بیشتر غیروابسته می‌شوند، اعتماد به نفس بالاتری دارند، به درجات تحصیلی بالاتری می‌رسند و کمتر به جنبه اختلاف بین زن و مرد می‌پردازند (۱۳).

بنابر این فرضیه اول پژوهش مورد تأکید قرار نگرفت چرا که بین کلیه ویژگیهای فردی دانش‌آموزان و میزان تأمین نیازهای جسمی آنان توسط والدین ارتباط آماری معنی دار بدست آمد. اما فرضیه دوم پژوهش که در مورد سن پدر و مادر دانش‌آموز، تحصیلات پدر و رتبه تولد بود، تأیید شد و از آنجا که شغل پدر و مادر و تعداد فرزندان خانواده در میزان تنش اقتصادی خانواده تاثیر دارد می‌توان به تأثیر عوامل اجتماعی - اقتصادی خانواده در رفع نیازهای نوجوانان پی برد. در پایان با توجه به نتایج، پیشنهاد می‌گردد روانشناسان و پرستاران بهداشت جامعه با شرکت در جلسات اولیاء و مربیان به آموزش بهداشت روانی دوره نوجوانی و چگونگی ارضای نیازهای نوجوانان بپردازند و باعث ارتقای سطح دانش و نگرش و عملکرد والدین در این زمینه شوند. ضمناً از طریق شرکت در کلاسهای آموزشی در درمانگاهها و مراکز بهداشتی و مدارس نیز می‌توان به این اهداف دست یافت.

خانواده‌های مرفه بیشتر ارضاء می‌شود (۱۱). به علت بالاتر بودن درآمد در پدران دارای مشاغل آزاد و مادران کارمند، رفاه اقتصادی در این خانواده‌ها بیشتر می‌باشد. لذا در این پژوهش نیز عامل سطح اقتصادی، در رفع نیازهای جسمی نوجوانان به وضوح مشاهده می‌گردد.

همچنین به علت تأثیر افزایش تعداد فرزندان خانواده در وضعیت اقتصادی خانواده، در این پژوهش مشاهده گردید که در خانواده‌های دارای فرزند کمتر توجه بیشتری به تأمین نیاز جسمی فرزند نوجوانشان شده است.

طبق تحقیقات بعمل آمده نوجوانان در حل مسائل عاطفی، مالی و اخلاقی، خصوصاً مسائل عاطفی بیش از هر کسی به پدران و مادران خود متکی هستند، اما میزان طلب یاری از پدر و مادر در طول رشد نوجوان کاسته می‌شود. این نسبت در پژوهش حسینی آراز ۸۵٪ در نوجوانان ۱۳ ساله به حدود ۳۵ تا ۴۵ درصد در نوجوانان ۱۶ ساله تقلیل یافته است. در این پژوهش نیز مشاهده شد که با افزایش سن دانش‌آموزان نوجوان از میزان تأمین نیازهای روانی - اجتماعی آنان توسط والدین کاسته شده است. اما در پژوهش شریفی ارتباط معنی داری بین دو متغیر بدست نیامد (۱۰).

آگاهی والدین خصوصاً مادر در تأمین نیازهای روانی - اجتماعی نوجوانان دختر نقش مستقیم دارد. در پژوهش حسینی آراز این نکته عنوان گردیده است که در مسائل روانی و عاطفی مراجعه به پدر در نوجوانان دختر و پسر نسبت به مادر خیلی کمتر صورت می‌گیرد.

نتایج پژوهش Brown و همکاران (۱) نشان داد که طبقه اجتماعی و اقتصادی خانواده با تصمیمات هوشیارانه نوجوانان ارتباط دارد و پیوستگی خوب خانوادگی، ارتباط خوب والدین و نوجوانان و حل صحیح تعارضات توسط والدین بطور قابل توجهی با تصمیم‌گیری هوشیارانه نوجوانان ارتباط دارد.

Limbers (۱) در مطالعه‌ای در مرکز غرب آمریکا تأثیر

سیاسگزاری

بدین وسیله از زحمات اعضاء شورای پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اراک و دانشکده پرستاری و مامائی، رؤسای محترم ادارات آموزش و پرورش، مدیران و مربیان محترم مدارس راهنمایی دولتی اراک و کلیه همکارانی که در مراحل نمونه گیری و تجزیه و تحلیل محققین را یاری دادند تشکر و قدردانی بعمل می آید.

منابع

- ۱- ارزومانیاس، سن، رشد و تکامل انسان، انتشارات نور دانش، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۸: ۳۲۲-۲۶۸.
- ۲- پارسا م، روانشناسی رشد کودک و نوجوان، انتشارات بعث، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۸: ۲۲۰-۲۱۴.
- ۳- توکل م، رشد و تکامل کودک، جهاد دانشگاهی همدان، چاپ دوم، ۱۳۷۳: ۳۳۲-۲۹۱.
- ۴- احمدی الف، روانشناسی نوجوانان و جوانان، نشر نخستین، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷: ۳۶-۳۳.
5. Fon J., A primary health care of children, newyork, 2 ed, 1997: 8-31.

۶- شرفی م.ر، مراحل رشد و تحول انسانی، وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۶۴: ۶۳.

7. Whaley A., wong C., nursing care of infants and children, Sixth ed. mosby com, 1999: 9-31.

8. Rudolf M., leven M., pediatrics and child health. black welcome, 1999: 345-356.

۹- ضوابطی م، مبانی مشکل شناسی (کودکی و نوجوانی). انتشارات نشر فردا، چاپ اول، ۱۳۶۵: ۷۱.

۱۰- شریفی خ، بررسی میزان ارضای نیازهای جسمی - روانی - اجتماعی نوجوانان دختر دبیرستانهای تهران توسط والدین آنها، پایان نامه فوق لیسانس کارشناسی ارشد پرستاری، دانشگاه تربیت مدرس، اردیبهشت ۱۳۷۱.

۱۱- اردلانی م، مقایسه ارضای نیازهای دانش آموزان طبق نظریه آبراهام مازلو دوره راهنمایی، پایان نامه فوق لیسانس علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۵۲.

۱۲- حسینی آراغ، افراد مؤثر در موقعیت مسأله ای از دیدگاه نوجوانان بر حسب سن و موقعیت اجتماعی - اقتصادی، پایان نامه فوق لیسانس مشاوره و راهنمایی، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۶۵.

13. Sreffah D., social personality development. Fourth ed. wadsworth com, USA. 2000: 387.